

MITMEAASTANE PROGRAMM

<p>LIIKMESRIIK: EESTI VABARIIK FOND: TAGASIPÖÖRDUMISFOND VASTUTAV ASUTUS: SISEMINISTEERIUM PERIOOD: 2008-2013</p>

1. LIIKMESRIIGI OLUKORD

Fondi eesmärke hõlmava poliitikavaldkonna algse olukorra kirjeldus.

1.1. Liikmesriigi olukord ja seda mõjutavad rändevood

TAGASIPÖÖRDUMISEGA SEOTUD ASUTUSED JA NENDE ÜLESANDED

Vabariigi Valitsuse 11. mail 2004. aastal vastuvõetud määruse nr 185 „Siseministeeriumi põhimäärus“ kohaselt kuulub Siseministeeriumi kompetentsi ebaseadusliku sisserände ja ebaseadusliku töötamise ennetamise ja tõkestamise analüüsimine, kavandamine ja elluviimise koordineerimine. Seega on välismaalaste tagasipöördumisega seotud küsimused Eestis Siseministeeriumi vastutada, mis aga ei välista teiste ministriumite, riigi- ega muude asutuste kaasamist antud protsessi. Väljasaatmise teostamisega tegelevad Eestis Siseministeeriumi valitsemisalasse kuuluvad neli ametiasutust - Kodakondsus- ja Migratsiooniamet (KMA), Piirivalveamet (PVA), Politseiamet (PA) ja Kaitsepolitseiamet (KAPO).

Vastavalt põhikirjale on Kodakondsus- ja Migratsiooniameti ülesanneteks:

- 1) Eesti kodakondsuse asjade korraldamine;
- 2) isikute ja tööjõu vaba liikumise asjade korraldamine;
- 3) isikut tõendavate dokumentide väljaandmine;
- 4) migratsiooniasjade korraldamine;
- 5) rahvusvahelise kaitse asjade korraldamine;
- 6) viisaasjade korraldamine;
- 7) migratsioonijärelevalve korraldamine ning haldussunni kohaldamine;
- 8) isikute tagasivõtmisega seotud asjade korraldamine.

Migratsioonijärelevalve korraldamisel ja haldussunni kohaldamisel amet:

- 1) viib läbi järelevalvemenetlusi välismaalaste riigis viibimise ja töötamise seaduslikkuse kontrollimiseks;
- 2) viib läbi järelevalvemenetlusi välismaalastele riigis viibimise seaduslike aluste andmisel, pikendamisel või kehtetuks tunnistamisel;
- 3) viib läbi väärteomenetlusi;
- 4) kohaldab haldussundi seadusliku aluseta riigis viibivate ja töötavate välismaalaste suhtes ja teeb vastavaid ettekirjutusi;
- 5) peab seadusliku aluseta viibiva välismaalase kinni ja korraldab tema Eestist väljasaatmise;
- 6) korraldab väljasaadetavate välismaalaste kinnipidamise otsuste täideviimise.

Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadusest (*edaspidi VSS*) tulenevad kodakondsus- ja migratsiooniametniku, piirivalveametniku ning politseiametniku täpsemad õigused ja kohustused väljasaatmise valdkonnas (politseiametniku õigused laienevad VSS-i mõistes ka kaitsepolitseiametnikule):

§ 10. Ettekirjutuse täitmise tagamine

Politseiametnikul ning kodakondsus- ja migratsiooniametnikul on õigus kontrollida välismaalase elamist kindlaksmääratud elukohas.

§ 14¹. Dokumendi hoiule võtmine

Viibimisalusetä välismaalase reisidokumendi ja isikut tõendava dokumendi võib politseiametnik, piirivalveametnik või kodakondsus- ja migratsiooniametnik välismaalase lahkumiskohustuse täitmise tagamiseks hoiule võtta.

§ 15. Väljasaatmise otsustamine

Seaduses sätestatud väljasaatmise aluse olemasolul peab piirivalveametnik, kodakondsus- ja migratsiooniametnik või politseiametnik välismaalase kinni ja korraldab tema Eestist lahkumise.

§ 19. Väljasaadetava kinnipidamine ja toimetamine piiripunkti

Kuni väljasaatmise lõpuleviimiseni peetakse välismaalane seaduses sätestatud tähtaegadeks kinni piirivalve, kodakondsus- ja migratsiooniameti või politsei ametiruumis, politsei arestimajas või väljasaatmiskeskuses.

Väljasaatmise tagamiseks võib selleks pädev politseiametnik, piirivalveametnik või kodakondsus- ja migratsiooniametnik teha märke väljasaatmise kohta välismaalase reisidokumendi.

§ 19². Relvade ja erivahendite kasutamine väljasaadetava kinnipidamisel ja riigipiirile konvoeerimisel

Väljasaadetava kinnipidamisel või riigipiirile konvoeerimisel võib politseiametnik kasutada füüsilist jõudu, enesekaitse- ja erivahendeid ning relvi väljasaadetava suhtes politseiseaduses sätestatud korras ning piirivalveametnik piirivalveseaduses sätestatud korras.

§ 28. Sissesõidukeelu õiguslikud tagajärjed

Eestis viibiv välismaalane, kelle suhtes kehtib sissesõidukeeld, peetakse piirivalve-, kodakondsus- ja migratsiooniametniku või politseiametniku poolt kinni ja korraldatakse viivitamata tema Eestist väljasaatmine.

§ 31². Daktüloskopeerimine ja DNA proovide võtmine

Kodakondsus- ja migratsiooniametnik, piirivalveametnik või politseiametnik võib teostada välismaalase, kelle suhtes on kohaldatud sissesõidukeeldu, daktüloskopeerimise ning temalt DNA proovide võtmise, kui teisiti ei ole võimalik isikut tuvastada.

Tagasipöördumisega on Eestis seotud veel 10. juunil 1992. aastal Vabariigi Valitsuse otsuse alusel loodud Eesti Migratsioonifond. 1998. aastal kujundati Eesti Migratsioonifond ümber sihtasutuseks nimega Sihtasutus Eesti Migratsioonifond (*edaspidi Migratsioonifond*). Asutajaõiguse teostajaks määrati ühtlasi Siseministerium. Migratsioonifondi vara moodustavad nii asutaja poolt antud raha ja vahendid, riigieelarvelised eraldised, sihtotstarbelised eraldised, annetused ja toetused, rahvusvahelised eraldised kui ka tulu üritustest, majanduslikust tegevusest ning muudest allikatest laekunud raha. Põhikirja kohaselt on Migratsioonifond eraõiguslik juriidiline isik, kelle tegevuse põhieesmärgiks on rände- ja integratsiooniprotsesside toetamine ja selleks vahendite kogumine. Lisaks eelnevale tegeletakse mitmete uuringute läbiviimise ning tellimisega. Ühtlasi on Migratsioonifond ka Euroopa Migratsioonivõrgustiku kontaktpunktiks.

SA Eesti Migratsioonifondi põhikiri sätestab fondi põhitegevused, milleks on:

1. migrantide (nii Eestisse tagasipöördujate kui ka Eestist päritolumaale remigreerujate) rahaline toetamine läbi rändetoetuste maksmise;
2. migrantide nõustamine rändetoetuste taotlemisel ja teistes migratsioonialastes küsimustes;
3. Eestis seadusliku aluseta viibivate välismaalaste väljasaatmise rahaline toetamine;
4. migratsiooni-, integratsiooni- ja asüülialse informatsiooni kogumine ja säilitamine, informatsiooni vahendamine, levitamine ja avaldamine;
5. migratsiooni-, integratsiooni- ja asüüliaste teabeürituste korraldamine;
6. eesmärkide täitmiseks vajalike uuringute tegemise korraldamine, uuringutulemuste avaldamine ja levitamine.

SEADUSLIKU ALUSETA EESTIS VIIBIMINE: ÕIGUSLIK RAAMISTIK JA PRAKTIKA

Eestis on välismaalasele ettekirjutuse tegemise, kinnipidamise ja väljasaatmisega seonduv reguleeritud VSS-ga. Euroopa Liidu kodanike ja nende perekonnaliikmete osas rakendatakse seejuures teatavaid erisätteid, mis tulenevad VSS-ga sätestatud erisustest ning Euroopa Liidu kodaniku seadusest.

Kehtiva korra kohaselt peab välismaalasel Eestis viibimiseks ja elamiseks olema seaduslik alus, mis kolmandate riikide kodanike osas on sätestatud välismaalaste seaduses (*VMS*). *VMS* § 5¹ kohaselt on välismaalase seaduslikuks viibimisealuseks nt Eesti elamisluba, EL liikmesriigi poolt väljastatud elamisluba, Eesti viisa jne. Kui välismaalase viibimisalust ei pikendata ning kui tal puudub muu alus riigis viibimiseks, on välismaalane kohustatud Eestist lahkuma. Seda peab ta tegema viibimisaluse kehtivusaja jooksul.

Eestis ebaseaduslik viibimine, töötamine, töötamise või eluaseme võimaldamine on karistatav väärteo korras.

Seadustamisettekirjutus, lahkumissettekirjutus ja vabatahtlik tagasipöördumine

Tulenevalt VSSist võidakse seadusliku aluseta Eestis viibivale välismaalasele teha seadustamisettekirjutus, lahkumissettekirjutus või saadetakse ta Eestist välja ilma ettekirjutust tegemata. Vastavalt VSS-ile saab KMA teha **seadustamisettekirjutuse** juhul kui välismaalane on eesti rahvusest või ta on asunud Eestisse elama enne 1990. aasta 1. juulit ega ole siit lahkunud elama mõnda teise riiki. Samuti on seadustamisettekirjutuse tegemise eeldus, et välismaalase jätkuv Eestis viibimine ei kahjusta Eesti huve.

Vastavalt VSS § 11-le teeb KMA ebaseaduslikult riigis viibivale välismaalasele **lahkumissettekirjutuse**. Enne ettekirjutuse tegemist teavitatakse välismaalast ettekirjutuse tegemisest, andes võimaluse arvamuse ja vastuväidete esitamiseks. Ettekirjutus vormistatakse kirjalikult, selles märgitakse muu hulgas ka ettekirjutusega välismaalasele pandud kohustus, hoiatus ettekirjutuse täitmata jätmise tagajärgede kohta, kohaldatavad järelevalvemeetmed, ettekirjutuse tegemise aluseks olevad faktilised asjaolud ja kohaldatavad õigusnormid, samuti viide ettekirjutuse vaidlustamise võimaluste, koha, tähtaja ja korra kohta. Lahkumissettekirjutuses antakse välismaalasele üldjuhul mõistlik aeg riigist lahkumiseks, s.o **vabatahtlikuks lahkumiseks ettenähtud periood** ning tehakse hoiatus ettekirjutuse täitmata jätmise korral selle sundtäitmise kohta. Teatud mõjuvate põhjuste ilmnemisel võib

lahkumisettekirjutuses toodud sundtäitmist ka edasi lükata. Samuti võib aga teatud tingimuste esinemisel (vt allpool Lahkumisettekirjutuse sundtäitmine) lahkumisettekirjutuse pöörata viivitamata sundtäitmisele.

VSS § 14 kohaselt võidakse välismaalane **ilma ettekirjutust tegemata** ja halduskohtu loata Eestist välja saata, kui:

- 1) tuvastatakse, et välismaalane on Eestisse saabunud ebaseaduslikult;
- 2) välismaalane on kinnipeetav, kellel pole Eestis elamisluba ega elamisõigust;
- 3) viibimisalusega välismaalase, kelle viisaga lubatud viibimisaja või viisavaba liikumise lepingu alusel lubatud viisavaba Eestis viibimise aeg on lõppenud;
- 4) välismaalase suhtes kehtib nõukogu direktiivi 2001/40/EÜ artiklis 3 nimetatud alustel tehtud väljasaatmise otsus, mis ei ole otsuse teinud liikmesriigi poolt tühistatud ega peatatud.

Nagu eespool mainitud tegeleb tagasipöördumise alase nõustamise ning materiaalse abistamisega (sh vabatahtlike tagasipöördujatega) Eesti Migratsioonifond. Toetuse sihtgrupi osas ei ole seni eristatud üldiselt neid kolmanda riigi kodanikke, kes viibivad riigis seaduslikult ning soovivad naasta oma päritolumaale nendest, kes viibivad Eestis ebaseaduslikult ning kellele on Eestist lahkumine pandud kohustuseks. Eestis seadusliku alusega elava taotleja suhtes peab toetuse saamiseks aga olema tehtud lahkumisettekirjutus.

Tagasipöördumistoetuse saamise tingimuseks on ka tagasipöörduja kohustus Eestist lahkuda. Eestisse tagasi tulla on isikul võimalus ainult tingimusel, et ta maksab tagasipöördumistoetuseks saanud summa riigile tagasi.

Lahkumisettekirjutuse sundtäitmine

Kui välismaalane määratud aja jooksul vabatahtlikult riigist ei lahku, pööratakse lahkumisettekirjutus sundtäitmisele. Sellest tulenevalt peab piirivalve-, kodakondsus- ja migratsiooni- või politseiametnik välismaalase kinni ja korraldab tema Eestist lahkumise. VSSi kohaselt pööratakse lahkumisettekirjutus sundtäitmisele alates 7. päevast ettekirjutuse tegemise päevast arvates, kui tegemist on välismaalasega, kes on riigis viisa alusel ja kelle seaduslik viibimisaeg on lõppenud. Samas välismaalasele, kelle elamisluba tunnistatakse kehtetuks või kelle elamisluba on lõppenud, tehtud lahkumisettekirjutus kuulub sundtäitmisele alates 60. päevast ettekirjutuse tegemise päevast arvates.

Välismaalane saadetakse üldjuhul riigist välja lahkumisettekirjutuse sundtäitmise tähtaja saabumisel. Enne lahkumisettekirjutuse sundtäitmise tähtaja saabumist võib välismaalase riigist välja saata, kui see on vajalik avaliku korra, julgeoleku, tervise või kõlbluse või kuriteo ärahoidmiseks, samuti kui välismaalane ei allu ettekirjutuse täitmise tagamiseks kehtestatud järelevalve meetmetele (nt elamine kindlaksmääratud elukohas, ilmumine määratud ajavahemike järel KMAsse registreerimisele jne). Samas on siis väljasaatmiseks vajalik halduskohtu luba (VSS § 14).

Vastavalt karistusseadustikule võidakse väljasaatmist kohaldada ka lisakaristusena. KarS § 54 sätestab, et mõistes välisriigi kodaniku süüdi esimese astme kuriteos ja karistades teda vangistusega, võib kohus süüdimõistetule mõista lisakaristusena riigist väljasaatmise koos sissesõidukeeluga kümneks aastaks.

Kinnipidamine

VSSI kohaselt tegelevad sunniviisilise **väljasaatmisega** nii kodakondsus- ja migratsiooni-, piirivalve- kui ka politseiametnik (VSS § 15 lg 1). Kui vastuvõttev riik keeldub väljasaadetavat vastu võtmast või kui selguvad muud väljasaatmise lõpuleviimist takistavad asjaolud, peetakse väljasaadetav halduskorras kinni kuni tema väljasaatmise lõpuleviimiseni või väljasaatmiskeskusesse paigutamiseni, kuid mitte kauem kui 48 tundi. Kui väljasaatmist ei ole võimalik lõpule viia seaduses sätestatud tähtaja jooksul, paigutatakse väljasaadetav halduskohtuniku loal väljasaatmiskeskusesse kuni väljasaatmiseni, kuid mitte kauemaks kui kaheks kuuks. Kui väljasaatmiskeskuses kinnipidamise tähtaja jooksul ei ole võimalik väljasaatmist täide viia, pikendab halduskohus väljasaadetava väljasaatmiskeskuses kinnipidamise tähtaega kuni kahe kuu kaupa kuni väljasaatmise täideviimiseni või välismaalase vabastamiseni.

Sissesõidukeeld

Sissesõidukeelu kohaldamise välismaalase suhtes otsustab siseminister või tema poolt volitatud kõrgem ametnik. Samas võib sissesõidukeeld tuleneda ka seadusest või kohtuotsusest.

Sissesõidukeelu kohaldamise ning selle tähtaja üle otsustamisel arvestatakse kogumis erinevaid asjaolusid, nagu välismaalase Eestis seadusliku viibimise kestus, vanus, tervises seisund, tagajärjed perekonnaliikmetele, sidemed Eesti ja päritoluriigiga jne. Seda ei tehta ainult juhul, kui sissesõidukeeld tuleneb otse seadusest (VSS § 33¹ lg 3). Sissesõidukeelu kohaldamist üldreeglina ei põhjendata. Samas, kui välismaalane viibib sissesõidukeelu kohaldamise ajal Eestis elamisloa või elamisõiguse alusel, siis sissesõidukeelu kohaldamist põhjendatakse ulatuses, mis ei ole vastuolus riigi julgeoleku tagamise vajadusega.

Vastavalt VSS § 27-le on sissesõidukeeld kas alaline või tähtajaline. Tähtajalist sissesõidukeelu võidakse kohaldada maksimaalse kehtivusajaga kuni 10 aastat. Sissesõidukeelu all oleva välismaalase viibimine Eestis on ebaseaduslik hoolimata sellest, kas ta omab viibimisalust või mitte.

VSS § 29 on välja toodud sissesõidukeelu kohaldamise alused. Näiteks võidakse välismaalase suhtes sissesõidukeeldu kohaldada, kui on põhjendatud alust arvata, et välismaalase Eestis viibimine võib ohustada Eesti Vabariigi julgeolekut, avalikku korda, ühiskondlikku turvalisust, kõlblust või teiste inimeste tervist, samuti kui on põhjendatud alust arvata, et välismaalane kuulub kuritegelikku ühendusse, kui välismaalane õhutab rassilist, usulist või poliitilist vihkamist või kui välismaalane on rikkunud välismaalaste Eestis viibimist või riigipiiri ületamist reguleerivaid õigusakte.

Alalist sissesõidukeeldu kohaldatakse eriti rasketel juhtudel, näiteks kui välismaalast on karistatud raske inimsusevastase või sõjakuriteo eest. Välismaalase suhtes, kes on Eestist välja saadetud, kohaldatakse seadusest tulenevat sissesõidukeeldu 10. aastase kehtivusajaga.

Sissesõidukeeldu ei kohaldata järgmistel juhtudel:

- 1) kui tegu on alla 13-aastase välismaalasega,
- 2) kui välismaalane on eesti rahvusest
- 3) kui välismaalase taotlus varjupaiga saamiseks Eestis on võetud menetlusse või kellele on antud varjupaik Eestis.

Eesti eesmärk eeltoodu osas on tagada, et kõikidel välismaalastel, kes Eestis viibivad oleks selleks ettenähtud seaduslik alus. Need välismaalased, kes seda ei oma, peaksid vastavalt seaduses sätestatudle mõistliku aja jooksul Eestist lahkuma. Eesti eelistab ja soodustab ennekõike vabatahtlikku tagasipöördumist, mis on välismaalase jaoks inimlikum ning riigi jaoks odavam. Nende välismaalaste osas, kes keelduvad ettenähtud aja jooksul Eestist lahkumast, peavad olema loodud tingimused võimalikult hästitoimivaks väljasaatmismenetluseks.

STATISTIKA JA TRENDID

2008. aasta 1. juuli seisuga oli kehtivaid elamislubasid kokku 218 210; neist 194 263 (89%) olid pikaajalise elaniku elamisload ja 23 947 (11%) tähtajalised elamisload.

Eestis tabatud ebaseaduslikult viibivate välismaalaste arvelevõtmine (illegaalide registreerimine) kuulub KMA ainupädevusse. 2005. aastal registreeriti kokku 2695 välismaalase ebaseaduslik viibimine. 2006. aasta näitaja oli 2069, mis teeb 23%-lise languse võrreldes 2005. aastaga. Enim registreeritakse ebaseaduslikult viibivaid välismaalasi suvekuudel – juulis ja augustis.

Suur enamus registreeritud illegaalselt Eestis viibivatest kolmandate riikide kodanikest on määratlemata kodakondsusega isikud, kes pole õigeaegselt taotlenud elamisloa või loa olemasolul selle pikendamist. Antud staatuses isikuid registreeriti 2005. aastal 2025, mis moodustab 75% kõigist registreeritud illegaalselt riigis viibivatest kolmandate riikide kodanikest. 2006. a. registreeriti 1440 inimest, mis moodustab 70% kõigist illegaalselt riigis viibivatest kolmandate riikide kodanikest.

Teisel kohal illegaalselt Eestis viibivatest kolmandate riikide kodanikest on Vene kodakondsusega isikud moodustades 22% 2005. aastal ja 24% 2006. aastal kõigist riigis illegaalselt viibivatest kolmandate riikide kodanikest.

Määratlemata kodakondsusega isikud moodustavad domineeriva enamuse illegaalselt Eestis viibivatest isikutest, millele järgnevad endise nõukogude liidu vabariikide kodanikud. Illegaalselt riigis viibivatena on registreeritud veel Brasiilia ja Nepaali kodanikke 2005. aastal ja Austraalia, Ameerika Ühendriikide ja Jaapani kodanikke 2006. aastal, mis on siiski üksikjuhud.

Eestis ebaseaduslik viibimine, töötamine, töötamise või eluaseme võimaldamine on karistatav väärteto korras.

Allolevast tabelist (tabel 1) nähtub, et illegaalse immigratsiooniga seotud menetluste arv on kõige suurem olnud 2005. aastal, mil KMA viis läbi 3283 ebaseadusliku viibimise või töötamisega seotud menetlust. 2004. aastaga võrreldes kasvas menetluste arv 2005. aastal 105%. Sellest ajast alates on vastav näitaja aga langenud ning 2007. aastal oli see vaid 1632 juhtumit.

Läbiviidud menetlused*tabel 1*

	2003	2004	2005	2006	2007
Ebaseaduslik Eestis viibimine	1706	1449	2618	2000	1185
Ebaseaduslikult Eestis viibinud välismaalasele eluaseme võimaldamine	148	110	171	172	185
Ebaseaduslik töötamine	41	32	428	430	191
Töötamiseks luba mitteomavale välismaalasele töötamise võimaldamine (juriidilised isikud)	12	11	66	98	71
Kokku	1907	1602	3283	2700	1632

Allikas: KMA

Väärtegude arv ebaseadusliku viibimise eest erineb vähesel määral arvele võetud ebaseaduslikult viibivate välismaalaste koguarvust põhjusel, et väärtegu ei menetleta ebaseaduslikult viibivale isikule, kes:

1. on Eestisse tagasi võetud tagasivõtulepingu alusel ja kellel puudub riigis viibimiseks seaduslik alus;
2. vabaneb vanglast ja ei ole vangis oleku ajal omale viibimisalust taotlenud, kuid kellel on võimalus saada Eestis viibimiseks seaduslik alus.

Lahkumisettekirjutuste arv (vt tabel 2) on vaatluse all olevatel aastatel püsinud suhteliselt stabiilsena (alla 200). Aastatel 2003. ja 2004. oli see viimaste aastate suurim- vastavalt 191 ja 151. Väikseim oli see number aastal 2005, mil tehti 117 lahkumisettekirjutust, mispeale lahkumisettekirjutuste arv veidi tõusis. 2006. aastal tehti 142, 2007. aastal 138 lahkumisettekirjutust.

Kõige enam koostati lahkumisettekirjutusi Vene kodanikele, mis moodustas u 50% kõigist lahkumisettekirjutustest. Järgnevad Ukraina ja määratlemata kodakondsusega isikud. Valdav enamus lahkumisettekirjutuse saanutest on endise Nõukogude Liidu vabariikide kodanikud. 2005. aastal koostati lahkumisettekirjutused ka kahele Ameerika Ühendriikide kodanikule, ühele Türgi ja ühele Hiina kodanikule. 2006. aastal juba viiele Ameerika Ühendriikide kodanikule, ühele Süüria, ühele Jaapani, ühele Gambia, ühele Hiina ja ühele Dominikaani Vabariigi kodanikule.

Vabatahtlikult tagasipöörduvate isikute arvu kajastab tabel 2 (vt Lahkumisettekirjutuse täitnud välismaalased). Kõne all olevate isikute arv on aastatel 2003-2007 tasapisi tõusnud (2003.a. 26, 2007.aastal 62 inimest). Tegemist on olulise tendentsiga, arvestades asjaolu, et lahkumisettekirjutuste enda arv on samal perioodil hoopis vähenenud. Ennekõike viitab see asjaolule, et inimesed on hakanud paremini mõistma ja ära kasutama vabatahtliku lahkumisega seotud eeliseid ja võimalusi.

Tagasipöördumistoetusi Eestist lahkumiseks on 15 aasta jooksul saanud üle 25 000 välismaalase. Need on enamjaolt isikud, kes omasid Eestis elamiseks seaduslikku alust, kuid kes otsustasid naasta oma päritolumaale. Toetuse taotlejaid, kellele on tehtud ettekirjutus Eestist lahkumiseks ning kes soovivad lahkuda enne sunniviisilise väljasaatmise tähtaja saabumist on seni olnud praktikas väga vähe (alla 10 juhtumi aastas).

Enim remigreeruti 1990ndate aastate keskpaigas, mil väljarändetoetuse saajaid oli aastas tuhandeid, kuid viimastel aastatel on tagasipöördumistoetuse taotlejate arv püsinud stabiilselt madalal - 2005. aastal oli toetuse saanuid 217, 2006. aastal 108 ning 2007. aastal 113.

Eestist lahkuvad peamiselt vanemad inimesed, kes on siin üksi jäänud ja soovivad elama asuda oma välisriikides elavate sugulaste juurde. 2007. aastal väljarändetoetuse saajatest ligi pooled olid pensionärid (53), tööelistest (43) ligi pooled (19) olid Eestis töötud, vanematega koos lahkus 17 last. Tagasipöördumistoetuse abil naasti eelkõige Venemaa Föderatsiooni (89 isikut), Ukrainasse (12) ja Valgevenesse (8). Tagasipöördumistoetuse keskmine summa 2007. aastal oli 7779 EEK-i (496,74 EUR) isiku kohta, 2006. aastal 10 143 (647,70 EUR) ning 2005. aastal 9023 EEK-i (576,18 EUR). Kokku maksis Migratsioonifond 2007.aastal tagasipöördumistoetusi summas 879 000 EEK-i (56 130,27 EUR).

Seoses Eestisse tagasi kolimisega maksis 2007. aastal rändetoetuse tagasi 10 inimest, kokku 30 240 EEK-i (1 931,03 EUR) suuruses summas.

Väljasaatmiskeskusesse (VSK) paigutatud välismaalaste arv on aastate lõike olnud stabiilselt üsna madal. Võrreldes 2003. aastaga on VSK-s kinnipeetute arv suurenenud 23-lt inimeselt 39-le 2007. aastal. 2007. aastal oli VSK-s viibinute arv seni ka kõige suurem. Kõige vähem on VSK-s kinnipeetuid olnud aga 2004. aastal. Siis oli VSK-sse paigutatute koguarv 14.

Eelneva kinnipidamisega ehk VSK-st väljasaadetute arv on aastate lõikes jäänud suhteliselt samale tasemele, s.o ca 30 inimest aastas. Väikseim oli see näitaja 2005.aastal (16 inimest), suurim aga 2007.aastal (39 inimest). Tegemist on samas liiga väikeste arvudega, et nende põhjal saaks põhjalikumalt analüüsida trende.

Eelnevast tulenevalt võib öelda, et Eestist väljasaadetute arv on aastatel 2003 – 2007 olnud suhteliselt stabiilne. 2003. aastal saadeti kõigi nelja ametkonna poolt Eestist välja 71 inimest. 2004. ja 2005.aastal see arv veidi vähenes - siis oli see vastavalt 61 ja 51. Kahel järgneval aastal tõusis väljasaadetud isikute arv aga taas – 2006. aastal oli see 71, 2007. aastal aga juba 86.

Väljasaadetavate VSK-s kinnipidamise keskmine aeg on läbi aastate 110 päeva (4 kuud). Enamik väljasaadetavaid saab aga välja saata nimetatud 110-päevalisest perioodist oluliselt kiiremini. Osade väljasaadetavate puhul on nende kiire vabastamine ja riigist väljasaatmine takerdunud erinevate asjaolude tõttu (nt tahtmatus teha riigiga koostööd reisidokumentide muretsemisel, kohtuvaidlused jne). Väljasaatmise kiirus ja efektiivsus sõltub reeglina suhtlemisest vastuvõtva riigi välisesindusega ja viimase soovist aidata kaasa oma kodanike tagasipöördumisel kodakondsusjärgsesse riiki. Enim raskusi on Eestil Kaukaasia riikidesse (nt Aserbaidžaan) ja Venemaale väljasaadetavatega.

Nii 2005. kui 2006. aastal moodustavad suurema osa väljasaadetavatest Vene kodanikud. 2006. aastal on tõusu teinud Moldova kodanike väljasaatmine.

Väljasaatmise viis sõltub isiku vastuvõtvast riigist. Kui isik on Eesti naaberriigi kodanik saadetakse isik Eesti Vabariigist välja tavaliselt maismaa kaudu. Kui isik on riigi kodanik, millel puudub Eestiga maismaapiir saadetakse isik üldjuhul Eestist välja kasutades õhuteid.

Eesti Migratsioonifond kompenseerib ka kolmandate riikide kodanike sunniviisilise väljasaatmisega seotud transpordikulutused, kuid seda vaid väljasaatmist teostava institutsiooni palvel. Peamiseks taotlejaks on seni olnud KMA, mõnevõrra vähemal määral PVA.

Ettekirjutused, väljasaatmised, tagasivõtmised

tabel 2

	2003	2004	2005	2006	2007
Seadustamisettekirjutused	427	291	325	258	233
Lahkumisettekirjutused	191	151	117	142	138
Sundtäitmisele pööratud lahkumisettekirjutused	47	24	28	35	24
Väljasaatmiskeskusesse paigutatud välismaalased	23	14	31	35	39
Lahkumisettekirjutuse täitnud välismaalased	26	25	22	51	62
Väljasaatmiskeskusest väljasaadetud välismaalased	26	25	16	32	39
Eestist väljasaadetud välismaalased kokku	71	61	51	71	86
Välisriikide poolt esitatud tagasivõtutaotlused	67	47	31	23	18
Eesti poolt esitatud taotlused tagasivõtuks	3	3	3	0	32

Allikas: KMA

Sissesõidukeeldude arvu osas on viimaste aastate suurim tõus toimunud 2006.aastal, mil registrisse lisati 1002 isikut. Eelnevatel aastatel oli see näitaja oluliselt väiksem- 2003.a. 555, 2004.a.171 ja 2005.a.163 isikut. 2007.aastal sissesõidukeeldude registrisse kantavate isikute arv jälle langes, mil see oli 309 inimest.

Nagu nähtub tabelist 3, siis 01.01.2004.a.seisuga oli sissesõidukeeldude registris kokku 567 isikut, kellest tähtajalisi oli 306 ja alalisi 261. Seoses eelpool mainitud trendiga, hakkas see näitaja järgnevatel aastatel tõusma - 01.01.2005.a. oli registris 709 isikut, nendest tähtajalisi 416, alalisi 293. 01.01.2006.a oli kogunäitaja 833, neist tähtajalisi 508, alalisi 325. 01.01.2007 oli registris olevate isikute arv tõusnud 2006. aastal registrisse kantud isikute arvu tõttu- siis oli koguarv 1700, millest tähtajalisi 1320, alalisi 380. 01.01.2008.aasta seisuga oli registris aga kokku 1987, tähtajalisi sellest 1599 ja alalisi 388.

Kehтивad sissesõidukeelud aastate lõikes

tabel 3

	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008
Tähtajalised	306	416	508	1320	1599
Alalised	261	293	325	380	388
Kokku	567	709	833	1700	1987

Allikas: KMA

Kõige rohkem siseriiklikke sissesõidukeelde määrati Venemaalt pärit kodanikele. Järgnesid Ukraina, Moldova, Valgevene, Aserbaidžaan ja Gruusia.

Olulisemad trendid

Avastatud ebaseaduslike Eestis viibijate arv on aastate lõikes mõnevõrra vähenenud (2003.aastal 1706 isikut, 2007.aastal oli vastav näitaja 1185). 2005.aastal toimunud vahepealne tõus ebaseaduslike riigis viibijate avastamisel oli tingitud mitte niivõrd ebaseadusliku rändesurve suurenemisest vaid järelevalve tõhustumisest, mil loodi migratsiooniinspektorite mobiilsed töökohad (vt ka p 1.2.).

Valdav osa registreeritud ebaseaduslikult viibivatest välismaalastest on määratlemata kodakondsusega isikud, kes ei ole õigeaegselt endale elamisluba taotlenud või seda pikendanud. Nimetatud isikute arv moodustab ca 70% kõigist registreeritud ebaseadusliku riigis viibimise juhtudest. Järgnevad Venemaa kodanikud ca 20%-ga. Määratlemata kodakondsusega isikute järel moodustavadki valdava enamuse Eestis registreeritud ebaseaduslikult viibivatest välismaalastest endise Nõukogude Liidu vabariikide (nt Ukraina, Valgevene, Moldova) kodanikud. Üksikutel juhtudel on arvele võetud ka näiteks Brasiilia ja Nepaali, Austraalia, Ameerika Ühendriikide ja Jaapani kodanikke.

Ebaseaduslikku rännet iseloomustab ka ebaseaduslike piiriületusjuhtumite arv. Selle osas ei ole aga alati võimalik täpselt kindlaks teha isikute arvu ja suunda. Ligikaudne arv, mis on suudetud tuvastada piiriületusjälgede kaudu näiteks 2006.aastal on 97 juhtumit. Selles osales ligikaudu 147 isikut, neist 15. juhtumi puhul polnud võimalik ebaselgete piiriületusjälgede tõttu isikute arvu tuvastada. 8 ebaseadusliku piiriületusjuhtumi puhul oli tegemist illegaalse immigratsiooniga. 2005.aastal tuvastati 23 illegaalse immigratsiooni eesmärgil toime pandud ebaseaduslikku piiriületusjuhtumit.

Üheks illegaalse sisserände põhjuseks võib lugeda Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahelise ajutise kontrolljoone tahtmatut ületust (maismaal metsas liikudes või piiriveekogul navigatsiooni vahendite puudumisel vahemaade valesti arvestamisel).

Illegaalset immigratsiooni eesmärgil ebaseaduslikult piiri ületanud isikud kasutavad enamasti selleks võltsitud reisidokumente.

2006. aastal avastas piirivalve 63 võltsitud dokumendi kasutamist, 2005. aastal avastati 86 ja 2004. aastal 76 võltsitud dokumendi kasutamist.

2005. aasta tendentsiks oli võltsitud dokumente kasutavate illegaalide puhul seaduslik Eestisse saabumine viisade alusel ja siit lahkumine võltsitud dokumentidega. Sellisel moel sisenes Eestisse või püüdis siseneda Eesti-Vene piiri ületades 36 isikut ja Eesti-Läti piiri ületades 6 isikut.

2006. aasta andmete põhjal võib välja tuua trendi, et illegaalid saavad rahvusvaheliseks liikluseks avatud piiripunktide kaudu liinibussidega võltsitud dokumente kasutades või smugeldatakse samast sõiduautodega riiki Eesti-Läti piiri ületades.

2006.aastal olid illegaalseks migratsiooniks võltsitud dokumente kasutanud isikud kodakondsuse poolest peamiselt Moldova kodanikud, vähem esines Venemaa, Valgevene, Ukraina, Iisraeli ja Rumeenia kodanikke.

Üldiselt kasutatakse riiki pääsemiseks riigis viibimise seadusliku aluse olemasolu tõendamiseks või siit EL-i edasi reisimiseks eelnevalt hangitud dokumente, mitte ei muretseta neid enam kohapeal. Riikide arv, mille dokumente võltsitakse, on samas kasvanud.

Seoses reisidokumentide võltsimiskindluse suurenemisega võib eeldada, et edaspidi muutuvad sagedasemaks identiteedivargused. Setõttu tuleb suuremat tähelepanu pöörata kadunud ja varastatud dokumentidele, nende kehtetuks tunnistamisele ja kasutusvõimatuks muutmisele.

Järjest suurem osa kolmandate riikide kodanikest soovib asuda Eestisse tööle. Tuginedes statistikale on ebaseaduslik töötamine aastate lõikes suurenenud 41-lt juhtumilt 2003.aastal, 191-le avastatud juhtumile 2007.aastal. Ebaseadusliku töötamise võimaldamise juhtumid leiavad enim aset teenindussektoris. Valdavalt ettevõtted siiski korduvalt välismaalaste seadust ei riku. Nagu ebaseadusliku viibimisega puhul on kõige rohkem ebaseadusliku töötamise juhtumeid avastatud 2005. ja 2006.aastal. Põhjuseks on eelpool mainitud migratsiooni järelvalve tõhustamine nimetatud ajaperioodil. Eelnevalt tulenevalt on oluliselt suurenenud ka ebaseadusliku viibimise ja töötamisega seotud väärtegade menetlemise arv. Hetketrend näitab aga, et ebaseaduslik töötamine pigem väheneb – 2006.aastal oli 430 taolist juhtu, 2007.aastal aga vaid 191.

Ebaseadusliku riigis viibimine puhul saab trendiks pidada kolmandate riikide kodanike (enamasti endise NSVL riikide kodanike) legaalselt Eestisse saabumist turismiviisa alusel, samas kui tegelik Eestisse saabumise eesmärk on illegaalne töötamine. Tõukefaktoriks on siinkohal ebastabiilne majanduslik ja poliitiline olukord lähერიikides. Tõmbefaktoriks aga Eesti kiire majanduskasv, nõudlus odava tööjõu järele, mis on osaliselt tingitud Eesti tööjõu väljavoolust teistesse Euroopa Liidu liikmesriikidesse. Samas on endiste NSVL riikide kodanikel Eestis sobiv keelekeskkond ja rahvuslikud kogukonnad

REINTEGRATSIOON

Tõhus väljasaatmine eeldab ka teatavaid reintegratsioonimeetmeid. Eesti on piiratud ressursside tõttu nimetatud valdkonnale seni suhteliselt vähe tähelepanu saanud pöörata. Abistatud on konkreetsete erivajadustega või riskirühma kuuluvaid väljasaadetavaid, kes vajavad päritoluriiki naasmisel toetust. KMA võtab vajadusel ühendust päritoluriigi sotsiaal- või lastekaitsetöötajatega, teavitades neid abivajajast ja temaga seotud vajadustest, riskidest. See on aidanud tagasipöörduval isikul kergemini elu sisseadmisel toime tulla. Lisaks kontaktide loomisele on võimaluste piires toetatud isikuid ka materiaalselt, mis võimaldab neil päritoluriigis parema elukvaliteedi.

Reintegratsioonina võib käsitleda ka finantstoetuseid. Sunniviisiliselt väljasaadetutele neid seni üldjuhul makstud ei ole. Finantstoetusi makstakse tagasipöördujatele, kes lahkuvad riigist vabatahtlikult. Tagasipöördumistoetuste kohta leiab täpsemat informatsiooni eespool (vt vabatahtlik tagasipöördumine).

KOOSTÖÖ KONSULAAR- NING KOMANDATE RIIKIDE MIGRATSIOONIASUTUSTEGA

Kõige rohkem tehakse koostööd väljasaatmise osas endise Nõukogude Liidu (NL) riikide saatkondadega ning nende riikide migratsiooniteenistustega. Migratsiooniteenistusega suheldakse enamasti otse, kui saatkond peab seda vajalikuks. Samas Venemaa Föderatsiooni osas on see otseselt tagasivõtulepingus kirjas. Aafrika riikide saatkondadega on suhtlust vähe- u 5 juhtumit aastas. Üldiselt võib koostööd endise NL riikidega hinnata heaks, kuigi esineb probleeme operatiivsusega.

Osade riikide osas on tagasivõtutaotluste menetlemisaeg liiga pikk (nt Aserbaidžaan, Armeenia, Usbekistan). Samuti on hetkel üheks probleemkohaks Venemaa Föderatsiooni tagasivõtulepingu rakendusprotokolli sõlmimise takerdumine.

TULEVIKUPROGNOOS

Võttes arvesse Eesti idapiiri muutumist EL välispiiriks seoses Schengeni ühtse viisaruumi laienemisega 2007.aasta lõpul, elatustaseme tõusu Eestis ja järjest intensiivistuvaid migratsioonivooge globaalses plaanis, võib prognoosida Eesti ja EL-suunalise migratsioonisurve mõningast tugevnemist.

Eesti on migrantide silmis seni olnud peamiselt transiitriik. Olulisemateks tõmbefaktoriteks on geograafiliselt soodne asupaik EL välispiiri ääres, kust on hea edasi liikuda majanduslikult jõukamatesse riikidesse. Sihtriikideks peetakse üldjuhul Iirimaad ja Soome Vabariiki, aga ka teisi EL liikmesriike. Seda on takistanud Eesti suhteliselt konservatiivne migratsioonipoliitika, mis piirab teataval määral riiki sisenemise võimalusi. Samas on Eesti seoses elatustaseme kasvuga muutumas järjest enam ka sihtriigiks (seda tendentsi kinnitab mh elamisubade töötamiseks taotluste arvu kasv viimastel aastatel). Tõmbeteguriks on kindlasti ka siin juba viibivad kogukonnad- nt tšetšeenid, armeenlased, aserbaidžaanlased ja grusiinid.

Üldiste prognooside kohaselt suureneb Eestisse ja teistesse Balti riikidesse illegaalse immigratsiooni surve Venemaa Föderatsioonist ja ka teistest SRÜ riikidest. Seda mh põhjusel, et Balti riikides on kergem leida tööd.

1.2. Liikmesriigi seni võetud meetmed

Järelevalvesüsteemi väljaarendamine ja väljasaatmise tõhustamine on migratsioonivaldkonnas viimastel aastatel olnud Eesti üheks peamiseks prioriteediks. Eestis ebaseaduslikult viibivate välismaalaste riigist lahkumise tagamiseks on loodud kinnipidamissüsteem ja kasutusele võetud nõuetele vastav 40-kohaline **väljasaatmiskeskus**.

Väga olulist mõju migratsioonijärelevalvesüsteemi arendamisel on avaldanud Eesti liitumine Schengeni ühtse viisaruumiga detsembris 2007.a. Liitumise esimeses etapis hakkas Eesti rakendama Schengeni õigustikku viisanõudele alluvate ja viisanõudest vabastatud riikide kodanike suhtes. Kasutusele võeti ühtne viisavorm (viisakleebis), viisakutse ühtlustatud vorm

ning mitmed meetmed ebaseadusliku rände tõkestamiseks. Alates 2005. aasta maist rakendab Eesti fotoga viisakleebist, mis võimaldab tõhusamalt tuvastada viisaomanikku. Teises etapis, mis algas sisepiiridel dokumendikontrolli kaotamisega, liituti Schengeni teise põlvkonna infosüsteemiga.

Migratsioonijärelevalvesteemi edendamisel on oluliseks sammuks olnud **migratsiooniinspektorite** ametikohtade loomine 2004. aastal KMA nelja regionaalüksuse juurde. Sellega tõhustati oluliselt välismaalaste riigis seadusliku viibimise ning töötamise üle teostatavat kontrolli. Lisandväärtuse andis 2005. aasta lõpuks nimetatud töökohtade muutmine **mobiilseteks**. Tänu sellele on migratsiooniinspektoril võimalik töötada ka väljaspool oma ametiruumi. 2005. aastal alustati lisaks migratsioonijärelevalve menetluse ajakohastamist ning Eestis ebaseaduslikult viibivate välismaalaste andmekogu arendamist. Viisaga lubatud viibimisaja ületavate isikute tuvastamiseks on loodud süsteem, mille käigus toimub piiriületuste andmebaasi ja viisaregistri (viisa kehtivusaja) andmete automaatne võrdlemine.

Väljasaatmiste korraldamise ja täideviimisega on seni tegelenud peamiselt KMA. Järjest rohkem hakkab sellega tegelema aga ka PVA. Antud valdkonna tõhusamaks toimimiseks on PVA moodustanud 2007. aasta alguses Põhja Piirivalvepiirkonnas meeskonna piirivalvuritest, kelle lisaulesandeks põhiülesannete kõrval pandi väljasaadetavate eskortimine. Väljasaatmise alaste oskuste omandamiseks läbisid kolm piirivalveohvitseri 2007. aasta septembrist novembrini väljasaatmise korraldamise rahvusvahelise väljaõppe. 2008. aasta alguses koostati ka eskortijate tegevusjuhend. Turvalisuse tagamiseks eskortimisel on hangitud ka spetsiaalvahendeid (nt takjapaelaga sidumislint, plastkäeraud, pipragaas).

Kuna PA ja KAPO roll on väljasaatmiste elluviimisel suhteliselt marginaalne, siis märkimisväärseid investeeringuid ei ole nimetatud ametid oma võimekuse tõstmiseks seni teinud.

Illegaalselt riigis viibivate välismaalaste tagasipöördumise tagamisel on olulise tähtsusega suhted kolmandate riikidega. Sellest tulenevalt on Eesti pööranud tähelepanu **tagasivõtulepingute** sõlmimisele ja rakendamisele, mis võimaldaks väljasaadetavad kiiresti ja efektiivselt oma päritoluriiki toimetada. Lisaks Euroopa Ühenduse poolt sõlmitavatele lepingutele on Eesti läbi rääkimas või sõlminud mitmeid kahepoolseid tagasivõtulepinguid (nt Gruusia, Lääne-Balkani riikidega sõlmitavad 2-poolsed rakenduslepingud).

Vabatahtliku naasmise toetamine

Eesti on välismaalaste vabatahtlikku elama asumist oma etnilisele kodumaale või teistesse riikidesse toetanud juba alates 1992. aastast, mil Siseministeeriumi haldusalasse loodi rändetoetustega tegelemiseks SA Eesti Migratsioonifond. 2007. aastal vastas tagasipöördumistoetuse saamise tingimustele 113 taotlejat.

Euroopa Pagulasfondi ja Siseministeeriumi kaasrahastusega teostatava projekti "*Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja rahvusvahelise kaitse saanud isikute informeerimine, nõustamine ja abistamine tagasipöördumisel päritoluriiki*" raames toetati 2007. aastal ka ühe varjupaigataotleja vabatahtlikku tagasipöördumist 10 944 EEK-iga (698,85 EUR).

Eelpool nimetatud projekti raames on lisaks tehtud järgmist:

- komplekteeritud on meeskond;
- meeskonnaliikmetele on korraldatud vajalikke koolitusi;

- loodud on interaktiivne infobaas (www.migfond.ee/avr);
- koostatud on programmi tutvustavad materjalid kolmes keeles;
- on avaldatud teemakohaseid artikleid ajalehes;
- läbi on viidud üks suurem seminar;
- läbi on viidud koolitusi valdkonnaga seotud organisatsioonidele;
- pakuti nõustamisteenust ligi 18 sihtgrupi liikmele vabatahtliku tagasipöördumise võimaluste osas;
- välja on töötatud tagasipöördumisprotseduur toetatud vabatahtliku tagasipöördumise (*ingl.k „assisted voluntary return“*) programmis osalemisel.

Nimetatud projekti on kavas jätkata ning taotleda selleks vajaminevaid vahendeid Tagasipöördumisfondist. Tulenevalt Tagasipöördumisfondi võimalustest on eesmärgiks laiendada toetusi saavate isikute sihtgruppi. Sellega soovitakse hõlmata ka isikud, kes viibivad riigis ebaseaduslikult ning kellele on tehtud lahkumisetekirjutus riigist lahkumiseks.

Konkreetsete tegevustena on kavas järgmised tegevused:

1. vabatahtliku tagasipöördumise toetuse väljastamise jätkamine rahvusvahelist kaitset taotlenud ning selle staatuse saanud isikutele;
2. koostöö arendamine ja koostöölepete sõlmimine asjassepuutuvate siseriiklike, Euroopa ning muude rahvusvaheliste organisatsioonidega;
3. uue toetuste protseduuri väljatöötamine, s.h. lisaks rahalisele toetusele muu materiaalse ja mittemateriaalse toe pakkumine;
4. reintegratsiooniteenuste (koolitused, stardiabi, monitooring jms) väljatöötamine koostöös teiste siseriiklike, Euroopa jm rahvusvaheliste organisatsioonidega;
5. naasmistoetuste väljastamine uutele sihtgruppidele;
6. personaalse sotsiaalse ja juriidilise nõustamisteenuse pakkumine nii vanale kui uuele sihtgrupile;
7. vajalike uute infomaterjalide koostamine ning olemasolevate ajakohastamine ja täiendamine;
8. projekti personali koolitamine;
9. infopäevade korraldamine.

1.3. Eraldatud riiklikud vahendid kokku

Kuna väljasaatmisega tegelevad Eestis 4 ametkonda, siis on suhteliselt raske arvestust pidada väljasaatmisele läinud kogukuludele osas.

KMA väljasaatmisega seotud kulud on aasta-aastalt suurenenud. KMA hallatava VSK majandus- ja personalikuludeks eraldati 2005.aastal 6,5 mln EEK-i (415 070,24 EUR). Järgnevatel aastatel suurenes see summa veelgi- 2006. aastal oli see 7,2 mln EEK-i (459 770,11 EUR) ning 2007. aastal 7,8 mln EEK-i (498 084,29 EUR).

Eraldi lisanduvad veel aga väljasaadetavate konvoeerimiskulud koos eskortide lähetus-, transpordi- ja majutuskuludega. Kui 2007.aastal oli selleks ettenähtud summa vaid 134 000 EEK-i (8556,83 EUR), siis 2008. aastal oli väljasaatmiskuludeks planeeritud summa juba üle nelja korra suurem, s.o 550 000 EEK-i (35 121,33 EUR).

PVA on väljasaatmistega tegelenud alates 2007. aasta teisest poolest. 2007. aastal viis PVA läbi 8 väljasaatmist ning kogukulud olid seejuures 269 754 EEK-i (17 225,67 EUR). 2008. aasta esimestel kuudel on PVA teostanud 9 väljasaatmist (18.04.seisuga). Väljasaatmisele kulunud summa on seejuures olnud 336 230 EEK-i (21 470,63 EUR).

Vabatahtlikuks tagasipöördumiseks on SA Eesti Migratsioonifond eraldanud oma 15- aastase tegevuse jooksul tagasipöördumistoetusi rohkem kui 25 000-le välismaalasele ca 90 mln EEK-i (5 747 126,4 EUR) suuruses summas. Vabatahtliku lahkumise toetust on saanud seejuures: 2004.a. 235 inimest, 2005.a. 217 inimest, 2006.a. 108 inimest ja 2007.a. 113 inimest.

Keskmine tagasipöördumistoetuse summa on viimastel aastatel olnud ca 10 000 EEK-i (638,57 EUR), langedes rändetoetusteks eraldatud vahendite piiratuse tõttu 2007. aastal 7779 EEK-ni (496,74 EUR). Kui 2004. aastal maksti vabatahtliku lahkumise toetusi 2 403 000 EEK-i (153 448,27 EUR) ulatuses, siis 2005. aastal oli see summa vähenenud 1 958 000 EEK-ni (125 031,92 EUR). Toetuseks mõeldud summad kahanesid veelgi- 2006.a. oli see 1 095 413 (69 949,74 EUR) ning 2007.a. 879 000 EEK-i (56 130,27 EUR), kuigi toetust saanute arv oli mõlemal aastal praktiliselt sama.

2. LIIKMESRIIGI VAJADUSTE ANALÜÜS

2.1. Liikmesriigi vajadused võrreldes algse olukorraga

Liitudes Schengeni viisaruumiga 2007. aasta lõpus muutus Eesti idapiir EL-i välispiiriks. Elustandardi paranemisega Eestis on oodata migratsioonivoogude suurenemist Eesti ja seega ka EL-i suunal. Migratsioonivoogude intensiivistumisega kaasnevate riskide tõhusaks haldamiseks tuleb kaardistada peamised tugevad ja nõrgad küljed ning nendest tulenevad vajadused. Eeltoodut arvesse võttes on Eesti vajadused järgmised:

1. Vähendada illegaalsete immigrantide arvu ning riigi poolt läbiviidud lahkumisetekirjutuse sundtäitmisi vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise läbi. Vabatahtliku tagasipöördumise soodustamine on üldennetav eesmärk, mis aitab võidelda illegaalse migratsiooni algpõhjustega. Sageli puuduvad välismaalasel teadmised ja võimalused oma päritoluriiki naasmiseks. Üldjuhul on ebaseaduslikult riigis viibiva välismaalase vabatahtliku lahkumise soodustamine riigile odavam kui sunniviisiline väljasaatmine. Samuti on see inimlikum tagasipöörduja suhtes. Seega on vabatahtliku tagasipöördumise soodustamine vajalik ennekõike kulude kokkuhoiu ja inimlikuma väljasaatmisprotsessi huvides. Vabatahtlikku tagasipöördumist soodustaks vastava toetussüsteemi loomine koos vajaliku nõustamise, materiaalse ja mittemateriaalse toe ning stardikapitaliga. Selleks on vajalik analüüsida optimaalse toetuse suurust, et välismaalane oleks motiveeritud riigist lahkuma, võttes arvesse isiku ja sihtriigi eripärasid. Samuti on vaja luua toimiv nõustamissüsteem, kuna hetkel ei ole piisavalt infot vabatahtliku tagasipöördumise võimaluste kohta. Välismaalased ei ole teadlikud neile pakutavatest võimalustest ja tingimustest. Tagasipöördumise jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide kogemusi arvestades ja nendega koostöös välja töötada ka efektiivne reintegratsiooni toetamissüsteem (nt tagasipöörduja paremaks kohanemiseks läbiviidavad keele- jm koolitused, stardiabi, vastuvõtuteenused, monitoring). Samuti tuleb sisserändajatega kokkupuutuvate asutuste töötajaid teavitada vabatahtliku tagasipöördumise eelistest ja

pakkuda neile vajalikku koolitust ning teadmisi vabatahtliku tagasipöördumise soodustamiseks.

2. Riigiasutuste tegutsemisvalmiduse suurendamine illegaalsete immigrantide väljasaatmisel. Ennekõike puudutab see riigi efektiivsuse tõstmist illegaalsete immigrantide kinnipidamisel ja konvoeerimisel. Selle saavutamiseks on vaja pöörata tähelepanu nimetatud valdkonnas töötavate ametnike teadmiste suurendamisele, samuti neile vajalike tehniliste vahendite kasutamise võimaluse loomine. Eesti liitumisega Schengeni viisaruumiga ning väljasaadetavate isikute arvu suurenemise taustal on vajalik suurendada kinnipidamiskohtade arvu. Tehnilise valmisoleku tõstmine tähendab ka paremate konvoeerimisvahendite muretsemist väljasaadetavate transportimiseks kohtusse, lennujaama või piirile.

2.2. Liikmesriigi tegevuseesmärgid vajaduste rahuldamiseks

Põhiesmärgiks migratsioonijärelevalve valdkonnas on saavutada olukord, kus illegaalselt riigis viibivad välismaalased seadustaksid oma riigis viibimise või oleks korraldatud nende kiire, tõhus ja humanne tagasipöördumine päritoluriiki. Alljärgnevalt on toodud alaeesmärgid, mis on vajalikud tagasipöördumisvaldkonna edendamiseks ning tõhustamiseks.

1. Teavitustöö suurendamine vabatahtliku tagasipöördumise võimaluste osas. Tegemist on ühe võimalusega, kuidas vabatahtlikku tagasipöördumist soodustada. Teadlikkuse suurendamine vabatahtliku tagasipöördumise võimaluste osas on vajalik nii nende isikute osas, kes pole kohustatud riigi territooriumilt lahkuma (nt varjupaigataotlejad, kelle osas pole veel otsust tehtud) kui ka ebaseaduslikult riigis viibivate välismaalaste hulgas. See tähendab isikute informeerimist ja nõustamist tagasipöördumisega seotud asjaajamisest ehk millised on võimalikud toetused, tähtajad, kuidas võtta ühendust nt vastuvõtva riigi vajalike ametiasutustega ja abiorganisatsioonidega, kuidas organiseerida eluruumi, korraldada oma asjade transport jne. Teadlikkuse tõstmine aitab teha välismaalasel teadlikku otsust oma päritoluriiki tagasipöördumise võimaluste osas ning muuta sellega tagasipöördumisprotsessi kiiremaks, efektiivsemaks ning inimlikumaks. Samuti aitab see eristada illegaalselt riigis viibivaid isikuid, kelle ebaseaduslik riigis viibimine on tahtlik nendest isikutest, kelle illegaalne viibimine tuleneb ettenägematutest asjaoludest või teadmatusest. Seeläbi on võimalik vähendada riigi kulutusi ning suurendada tähelepanu isikutele, kelle ebaseaduslik riigis viibimine on tahtlik.
2. Vabatahtlikult tagasipöördujate nõustamine ja abistamine enne tagasipöördumist sihtriiki. Toodud tegevused hõlmavad majutuse pakkumist ja elamiskulude katmist kuni tagasipöördumiseni, abi transpordi korraldamisel ja dokumentide hankimisel, abi elu-, töö-, koolikoha leidmisel jms.
3. Tagasipöördumistoetuste suurendamine. Rahalised toetused on kindlasti üheks oluliseks meetmeks, mis motiveerib välismaalasi päritoluriiki vabatahtlikult tagasi pöörduma. Seega peaksid summad suurenema ennekõike vabatahtlikult tagasipöördujatele. Rahaline toetus peaks katma välismaalasele tema tagasipöördumisega seotud transpordikulud, vajadusel aga ka tema esialgsed elamiskulud. Eriti oluline on see teatud erivajadustega (nt AIDS-i nakatunute, puuetega inimesed) välismaalaste puhul. Teatav materiaalne kindlustatus suurendaks välismaalaste motivatsiooni teha ametnikega koostööd ja muudaks väljasaatmisprotsessi ühtlasi ka kiiremaks ja inimlikumaks.

4. Reintegratsiooni toetamine päritoluriigis. Reintegratsioonialased meetmed moodustavad osa tagasipöördumistoetustest ning keskenduvad ennekõike sellele, et aidata tagasipöördujal alustada elu uues riigis. See võib tähendada teatavat toetussummat esialgsete elamiskulude katteks, mõningast stardiabi ettevõtluse või õppimise alustamiseks, samuti aga abi töökoha, kooli ja eluaseme leidmisel. Oluline osa on siinjuures kontaktide loomisel teiste riikide KOV ja ametiasutustega, erinevate rahvusvaheliste organisatsioonidega, mida riik saab pakkuda ja vahendada ning mis on välismaalasele elu sisseseadmisel uues riigis väga vajalikud. Lisaks saab riik aidata päritoluriiki tagasipöörduvaid välismaalasi keeleõppe ja muu koolituse (nt arvuti-, ettevõtlus-, ametiõpe) pakkumisega, kui isik peaks seda vajama. Reintegratsiooni toetamine võimaldab ka jälgida tagasipöörduvate käekäiku päritoluriigis ning vajadusel rakendada täiendavaid meetmeid.
5. Väljasaatmist ja vabatahtlikku tagasipöördumist teostavate asutuste tehnilise baasi parandamine. Vabatahtliku tagasipöördumise ja väljasaatmisega seotud asutused peavad omama piisavalt vahendeid, et tagasipöördumine toimuks piisavalt kiiresti ja turvaliselt. Peamiseks probleemiks on Eestil seni olnud spetsiaalselt väljasaadetavate konvoeerimiseks mõeldud transpordivahendite puudumine, millega oleks võimalik konvoeerida väljasaadetavaid kohtusse või piiripunkti. Lisaks eelnevale on vajadus ka vabatahtliku tagasipöördumise toetuse saajate andmebaasi korrastamise järele. Selle eesmärk on tagada piisava ja ajakohase informatsiooni olemasolu ning andmete kaitstus.
6. Tagasipöördumisega tegelevate ametnike teadmiste ja kogemuste parandamine. Eestil puudub pikaajaline praktika tagasipöördujatega tegelemisel ning väljasaatmiste läbiviimisel. Samuti puudub Eesti ametnikel vajalik oskusteave käitumiseks võimaliku massilise ebaseadusliku immigratsiooni korral. EL tasandil omandab tõhus tagasipöördumis- ning väljasaatmismenetlus aga järjest suuremat rolli. Sellest tulenevalt tuleb tagasipöördumisega tegelevatele ametnikele korraldada praktilisi koolitusi nende kompetentsi tõstmiseks ja anda võimalus kogemuste ja praktiliste teadmiste vahetamiseks kolleegidega, kellel on pikemaajalisem kokkupuude illegaalse immigratsiooni tõkestamise ja (vabatahtliku) tagasipöördumise toetamisega. Eriti vajalikuks on praktilised koolitused muuhulgas ühislendude korraldamise, psühholoogiliste oskuste arendamise ning vabatahtliku tagasipöördumise toetamise osas. Vajalik on kogemuste vahetamine kolmandate riikide ametiasutuste ja rahvusvaheliste organisatsioonidega suhtlemise osas.

3. EESMÄRKIDE SAAVUTAMISE STRATEEGIA

3.1. **Eesmärk 1:** *Tagasipöördumise haldamise strateegia väljatöötamine Eestis.*

Eesmärgiks on soodustada välismaalaste vabatahtlikku tagasipöördumist. Peamiseks sihtgrupiks on seejuures kolmandate riikide kodanikud, kellel puudub seaduslik alus Eestis viibimiseks ning kellele on tehtud ettekirjutus riigist lahkumiseks, samuti varjupaigataotlejad, kelle varjupaigataotluse osas ei ole veel otsust tehtud. Vabatahtlik tagasipöördumine on vähem kulukas riigile ning ühtlasi inimlikum väljasaadetava suhtes. Eesti on vabatahtlikku tagasipöördumist seni küll propageerinud, kuid vajalikku eesmärki ei ole saavutatud. Selle põhjuseks võib pidada info kättesaadavuse ebapiisavust ja toetussummade vähemotiveerivust. Lisaks on sihtgrupp olnud seni väga kitsalt määratletud ning keskendunud on peamiselt vaid varjupaigataotlejatele ning nendele isikutele, kes viibivad riigis seaduslikult ning soovivad lahkuda päritoluriiki.

Toodud eesmärgi saavutamiseks näeb Eesti võtmetegevusena nõustamissüsteemi loomist (vt meede 1.1). Nõustamissüsteem on protseduurireeglistik ning teenused, millest lähtuvalt korraldatakse koostöös asjassepuutuvate organisatsioonidega sotsiaalse ning õigusliku nõustamisteenuse pakkumist projekti otsesele sihtgrupile. Sisuliselt tähendab see vabatahtliku tagasipöördumisega seotud info pakkumist nii suuliselt kui ka kirjalikult, samuti sotsiaalse ja juriidilise konsultatsiooni pakkumist isikule arusaadavas keeles ning vormis. Selleks on vajalik koostada vastavad infomaterjalid (peamiselt infovoldikud ja brošüürid) ning jagada neid otse abivajajatele, samuti soovitakse teavet jagada potentsiaalse sihtgrupiga kokku puutuvates asutustes (nt KMA bürood, PVA). Lisaks erinevatele infomaterjalide levitamisele soovitakse nõustamissüsteemi loomisel panustada ametnike ning sotsiaaltöötajate koolitamisse, kes oskaksid sihtgruppi kuuluvatele isikutele selgitada nii nende õigusi ja võimalusi kui ka seadustest tulenevaid kohustusi.

Et informatsioon jõuaks abivajajani, on olulise tähtsusega tõlketeenuse olemasolu. Kui tagasipõrduja tavavahendite abil infot ei leia, tagatakse nõustamissüsteemi kaudu tõlge neile arusaadavasse keelde.

Lisaks eelnimetatule hõlmab nõustamissüsteem ka seda, et isikule osutatakse abi reisi planeerimisel, isiklike asjade transpordil, samuti sobiva elu- ja töökoha otsimisel riigis, kuhu isik tagasi pöördub ning muudes esile kerkivates küsimustes. Selleks luuakse andmebaas, mis koondab olulisemaid riigi- jm asutuste kontaktandmeid, informatsiooni jms. Andmebaasi loomisel on esimeseks ülesandeks tuvastada peamised sihtriigid ning nende riikide kohta vajaliku kontakt- ning taustainfo kogumine. Vastavalt vajadustele on järgnevalt eesmärgiks andmebaasi laiendamine riikide ning pakutava info osas. Eesmärgi saavutamiseks on vajalik tagada võimalus jõuda sihtgrupi liikmeteni, kes paiknevad pealinnast kaugemates piirkondades. Näiteks rahvusvahelise kaitse taotlejate esmane vastuvõtukeskus asub pealinn Tallinnast 220 km kaugusel, mis võib nende nõustamise üsnagi problemaatiliseks muuta. Sihtgrupiga parema kontakti saavutamiseks ja võimalusel ka sihtgrupile tagasipöördumisel vajaliku transpordi pakkumiseks on tagasipöördumisfondi vahenditest eesmärgiks rentida üks sõiduauto, mis peaks nõustajate liikuvust oluliselt suurendama.

Informatsiooni ja nõustamisteenuse pakkumine on väga oluline tõstmaks inimeste teadlikkust vabatahtliku tagasipöördumisega seotud võimalustest. Kuna elu ümberkorraldamine ning kolimine kolmandasse riiki on sageli väga kulukas ettevõtmine, siis mõningase materiaalse abi pakkumine võib sealjuures olla väga suure tähtsusega. Nimetatud meetmega (vt meede

1.2) soovitakse välja arendada vabatahtliku tagasipöördumise alane toetussüsteem. Tuginedes olemasolevale praktikale on eesmärgiks kehtestada tagasipöördujatele põhitoetussumma ning tagasipöörduja spetsiifilistest vajadustest tulenevad lisatoetuse taotlemise võimalused. Lisatoetusi võib isik taotleda, kui ta on näiteks haige ning vajab ravi, samuti juhtudel, kui tegemist on lapse või pensionäriaga. Vajalik on tagada, et vabatahtlikul tagasipöördujal oleks kuni tagasipöördumiseni minimaalsel tasemel materiaalselt kindlustatud, omades majutuskoha ja piisavalt elatusvahendeid. Majutuskoha ning elatusvahendite pakkumine on vajalik ennekõike varjupaigataotlejate puhul, kes otsustavad kasutada vabatahtliku tagasipöördumise võimalust, kuna nimetatud sihtgrupp kaotab varjupaigataotluse tagasivõtmisega majutuse ning sotsiaaltoetuste saamise võimaluse. Sellest tulenevalt võivad nimetatud isikud eelistada hoopis sunniviisilist väljasaatmist, kuna VSK-s tagatakse neile majutus ning toit. Lisaks eelpooltoodule on tekkinud vajadus tagasipöördumistoetuste saajate andmebaasi korrastamise järgi, st andmebaasi puhastamist, uuendamist, kasutajasõbralikumaks ning turvalisemaks muutmist.

Väljasaatmine võib sageli takerduda, kuna väljasaadetaval puuduvad sihtriigis vajalikud võimalused ja vahendid endaga toimetulekuks. Tagamaks väljasaatmise inimlikku aspekti tuleb taoliste juhtumite pöörata kõrgendatud tähelepanu (vt meede 1.3). Tegemist võib olla näiteks krooniliselt haige või puudega inimesega. Selleks et väljasaatmine võiks siiski aset leida, austades ning arvestades kõikvõimalike inimväärikusega seotud aspektidega, oleks otstarbekas tagada väljasaadetavale materiaalse toetuse saamise võimalus lähtudes tema spetsiifilistest vajadustest. Ettenähtud toetus võiks olla rahaline (nt teatud ravimi ostmiseks) või esineda muul kujul (nt muretsetakse abivajajale ratastool).

Reintegratsiooniprogrammi käivitamine (vt meede 1.4.) on vajalik saavutamaks ennekõike tagasipöördumise jätkusuutlikkust. See hõlmab peamiselt tagasipöörduja sihtriigiga seotud tegevusi ning toetust. Eesmärgiks on saavutada olukord, kus isiku jaoks toimuks elu ümberkorraldamine sihtriigis võimalikult sujuvalt ning probleemideta. Selleks soovitakse varustada isikut vajaliku taustainfo ning kontaktidega. Need on eriti olulise tähtsusega just uue elu- ning töökoha leidmisel. Kuna tagasipöörduja on suuremal või vähemal integreerunud Eesti ühiskonda, siis on otstarbekas pakkuda keelekoolitust ning kohanemisprogramme. See võimaldab paremini toime tulla uude kultuuriruumi sulandumisel. Lisaks eelnevale võib vajalikuks osutada materiaalse abi pakkumine, et isik saaks uues riigis oma elu paremini taasalustada.

Vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise kõrval on oluline pöörata tähelepanu ka sunniviisilise väljasaatmise tõhustamisele (vt meede 1.5). Ennekõike on eesmärgiks väljasaatmise toimumine võimalikult väheste administratiivsete takistuste ning väikese ajakuluga. Nimetatud eesmärgi saavutamine eeldab aga piisavate rahaliste ressursside ning tehniliste vahendite olemasolu. See võimaldab väljasaadetavale organiseerida näiteks vajalikud lennukipiletid või muu transpordi, moodustada konvoeerimismeeskond ning tasuda ka konvoeerijate reisi- ja majutuskulud. Sageli lisanduvad transpordikuludele ka reisidokumentide muretsemisega seotud kulud. Eestis on esinenud juhtumeid, kus väljasaatmine on veninud just vajalike rahaliste vahendite puudumise tõttu. See seab ebasoodsasse olukorda nii väljasaadetava kui ka riigi. Eelnevast tulenevalt on plaanis sunniviisiliselt väljasaadetavate väljasaatmiskulusid rahastada tagasipöördumisfondist, mis peaks tagama eeldused kiireks ning efektiivseks tagasipöördumiseks.

Lisaks kinnipidamisele tuleb tagada väljasaadetavate transport näiteks piiripunkti, mis oleks turvaline nii konvoerijatele kui ka väljasaadetavatele endile (vt meede 1.6). Eestis puuduvad hetkel spetsiaalselt väljasaadetavate transpordiks mõeldud bussid, mis sisaldaksid ka mõningast vajalikku erivarustust (nt eraldusseina, vilkureid, tugevdatud uksi). Eesmärgiks on vajaliku erivarustuse abil tõsta väljasaatmise valdkonnas oma suutlikkust ning muuta see ühtlasi inimlikumaks väljasaadetavate jaoks. Selle saavutamiseks on kavas muretseda üks väljasaadetavate konvoeerimiseks sobiv buss igale KMA regionaalosakonnale (regionaalosakondi on kokku neli).

Meede	Rakendamise ajakava	Indikaatorid		
		Väljund	Tulemus	Mõju
1.1. Vabatahtliku tagasi- pöördumiselase nõustamissüsteemi loomine	<p>Teavitusmaterjalide koostamisega soovitakse alustada 2009, järgnevatel aastatel tuleks neid ajakohastada, täiendavalt trükkida ning tõlkida.</p> <p>Esimene osa ametnikest soovitakse koolitada 2009-2010, järgnevatel aastatel peaks toimuma aga järelkoolitused ning uute ametnike koolitamine.</p> <p>Tõlketeenust soovitakse arendama ning pakkuma hakata kohe.</p> <p>Andmebaasi kontaktide jm vajaliku informatsiooniga soovitakse looma hakata kohe. Järgnevatel aastatel täiendatakse ja ajakohastatakse jätkutegevusena andmebaasi.</p> <p>Abi transpordi organiseerimisel soovitakse pakkuma hakata 2009-2010.aastal, abi töö- ning elukoha leidmisel 2010-2013.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Koostatud on vastav teavitusmaterjal, see on trükitud ning jagatud kõigile otsese ja kaudse sihtgrupi liikmetele (abisaaajaid u 50 isikut aastas, abisaajatega tegelevad isikud ning asutusi u 20); - Koolitatud on vähemalt 15 sotsiaaltöötajat ning otsese sihtgrupiga töötavat ametnikku; - Tagatud on tõlketeenus; - Pakutakse konsultatsiooniteenust umbes 30 abivajajale aastas; - Loodud on andmebaas sihtriikide ametiasutuste kontaktide jms kohta; - Loodud on võimalus abi saamiseks muude tagasipöördumisega seotud küsimuste lahendamisel, nt abistamine reisi korraldamisel, esemete transpordi organiseerimisel, töö- ja elukoha leidmisel jne. Tagasipöördumisel abistatakse umbes 20 inimest aastas. 	<ul style="list-style-type: none"> - Välismaalaste ja muu avalikkuse teadlikkus vabatahtliku tagasipöördumise võimaluste olemasolust on tõusnud; - Potentsiaalsete vabatahtlikult tagasipöördujate teadlikkus oma võimalustest ja pakutavast abist on tõusnud; 	<p>Suurenenud on vabatahtlikult tagasipöörduvate välismaalaste osakaal</p>
1.2. Vabatahtliku tagasipöördumise	Põhitoetussumma soovitakse kehtestada 2009-2010.aastal.	- Läbi põhi- ja lisatoetuseks vajalike võimaluste loomise toetatakse	- Toetust saavate isikute hulk on võrreldes varasemate aastatega	Isikutel, kes soovivad vabatahtlikult tagasi pöörduda ja

toetuste süsteemi loomine	<p>Lisatoetuste saamise võimaluse loomine leiab aset 2009-2010.</p> <p>Majutus- ja elamiskulude tagamine saab alguse 2009.-2010. aastast.</p>	<p>rahaliselt u 20 abivajajat aastas;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vajaduse korral vabatahtlikult tagasipöördujatele majutus- ja elamiskulude tagamine kuni tagasipöördumiseni; - Tagasipöördumistoetuse saajate andmebaasi korrastamine ja uuendamine. 	<p>suurenenud;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Toetussüsteem vastab paremini migrantide ootustele ja vajadustele 	<p>vajavad selleks abi, on võimalus seda saada.</p>
1.3. Spetsiaalsete meetmete loomine haavatavate gruppide väljasaatmisel	<p>Infomaterjale soovitakse koostama hakata 2009.a, järgnevatel aastatel tuleks neid ajakohastada, täiendavalt trükkida ning tõlkida.</p> <p>Põhitoetussumma soovitakse kehtestada 2009-2010.aastal.</p> <p>Lisatoetuste saamise võimaluse loomine peaks aset leidma 2009-2010.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Koostatud on vastav infomaterjal, see on trükitud ning jagatud asjassepuutuvatele isikutele ning asutustele; - Tulenedes isiku erilisest situatsioonist on loodud materiaalse abi saamise võimalus u 10. isikule aastas; - Loodud on andmebaas sihtriikide ametiasutuste kontaktide jms kohta. 	<ul style="list-style-type: none"> - Avalikkuse teadlikkus on suurenenud eritähelpanu vajavate välismaalaste tagasipöördumise toetusvõimalustest - Eritähelpanu vajavad välismaalased on tagasipöördumisel päritoluriiki saanud materiaalselt abi ning nõustamist 	<p>Tagasipöördumine on muutunud tõhusamaks ja tagasipöörduvate välismaalaste jaoks inimlikumaks</p>
1.4. Reintegratsiooniprogrammi käivitamine	<p>Reintegratsiooniprogrammi alaste töödega soovitakse alustada 2010.aastal, programmi täiendamine ja ajakohastamine peaks toimuma igal järgneval aastal.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Loodud on vajalik andmebaas sihtriikide ametiasutuste kontaktide jms kohta; - Loodud on kontaktid ja alused koostöö korraldamiseks päritoluriikide ja/ või rahvusvaheliste abiorganisatsioonidega; 	<ul style="list-style-type: none"> - Avalikkuse teadlikkus on suurenenud reintegratsiooni võimalustest tagasipöördumisel päritoluriiki; - Tagasipöördujatele on pakutud nõustamist ja materiaalselt abi reintegratsiooniks päritoluriigis. 	<p>Tagasipöördumine on muutunud tõhusamaks ja kontrollitumaks ja tagasipöörduvate välismaalaste jaoks inimlikumaks.</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - Koostöös rahvusvaheliste organisatsioonidega on jälgitud tagasipöördumise jätkusuutlikkust kuni 5 tagasipöörduja kohta aastas; - Loodud on konsultatsiooniteenus reintegratsiooni puudutavates küsimustes; - Materiaalset abi elu taasalustamiseks sihtriigis on pakutud umbes 25 abivajajale aastas; - Keelekoolitustes ja muudes kohanemisprogrammides on osalenud umbes 25 abivajajat aastas. 		
1.5. Välismaalaste, kelle riigis viibimine ei ole (enam) seaduslik, sunniviisilise väljasaatmise rakendamine (s.h väljasaadetavate ja nende eskortide sõidukulude kandmine, eskortide majutuse jm kulude tagamine, tõlkekulud jms)		<ul style="list-style-type: none"> - Väljasaatmiskulud on planeeritud; - Väljasaatmisele kuuluvad isikud on välja saadetud. 	<ul style="list-style-type: none"> - Väljasaatmiskeskuses viibivate välismaalaste keskmine kinnipidamisaeg on lühenenud; - Väljasaatmismenetluseks kuluv aeg lüheneb. 	Sunniviisiline väljasaatmine on muutunud tõhusamaks, see toimub kiiresti ja suuremate takistusteta.

1.6. Konvoeerimis- busside ostmine		- Konvoeerimisbusside hankimine toimub 2010-2011. a.	- Väljasaatmisprotsess on kiirem ja tõhusam seoses väljasaadetavate transportimisega kohtusse ja piiripunkti.	Riigi tegutsemisvalmidus on suurenenud sunniviisilise väljasaatmise elluviimisel
--	--	--	---	--

3.2. Eesmärk 2: Liikmesriikide vahelise koostöö tõhustamine tagasipöördumise haldamise valdkonnas.

Antud prioriteedi all läbiviidavad tegevused aitavad tugevdada konsulaartenuse ala koostööd Eesti, Läti, Leedu institutsioonide vahel, mis tegelevad sunniviisilise tagasipöördumisega. Eesmärk on parandada infovahetust ja kiirendada koostööd muutmaks sunniviisilise tagasipöördumise protsessi ladusamaks. Fookuses on tagasipöörduja varustamine reisidokumentidega juhul, kui ta neid ei oma.

Antud prioriteedi eesmärk on parandada operatiivkoostööd nende riikide vahel, kust toimub illegaalne immigratsioon Eestisse (Vene Föderatsioon, Ukraina, Moldova, ka Hiina). Eesmärk on sõlmida vajalikud koostöölepped, mis lihtsustaks infovahetust ning nende riikide kodanike tagasipöördumise protsessi.

<u>Meede</u>	<u>Rakendamise ajakava</u>	<u>Indikaatorid</u>		
		<u>Väljund</u>	<u>Tulemus</u>	<u>Mõju</u>
<p>2.1 Operatiivse koostöö arendamine tagasipöördumise ja konsulaar-teenuse osutamise tegevate institutsioonide vahel Eestis, Lätis ja Leedus.</p> <p>2.2 Operatiivse koostöö arendamine vastavate kolmandate riikidega, mis vastutavad tagasipöördumise eest.</p>	<p>Tegevused, mis keskenduvad konsulaarkoostöö edendamisele, peaksid algama aastatel 2009-2011.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Koostöölepped ja –protokollid vastavate institutsioonide vahel on sõlmitud; - Standardprotseduurid on välja arendatud; - Tagasipöördumist puudutav infovahetus vastavate institutsioonide vahel toimib nõuetekohaselt; - Projekti tulemused on kaasatud teistesse tagasipöördumisega seotud tegevustesse (nt ühislennud) 	<ul style="list-style-type: none"> - Infovahetus konsulaar-teenistuste ja tagasipöördumise eest vastutavate institutsioonide vahel on paranenud; - Sunniviisilise tagasipöördumise alane operatiivne koostöö on paranenud; - Vajalike reisidokumentide hankimine tagasipöördujatele on paranenud. 	<p>Sunniviisilise tagasipöördumise protsess on paremini juhitud, kiirem ning inimsõbralikum tagasipöörduja jaoks.</p>

3.3.Eesmärk 3: *Uuenduslike rahvusvaheliste/siseriiklike tagasipöördumisalaste meetmete arendamine.*

Tegevusi ei ole ette nähtud.

3.3. Eesmärk 4: *Tagasipöördumise haldamist käsitlevate EL-i ühiste standardite ja parimate tavade edendamine.*

Antud prioriteedi all läbiviidavad tegevused aitavad tõsta väljasaatmisega kokkupuutuvate ametnike teadmisi eri tagasipöördumise ja väljasaatmisega seotud aspektide osas. Eestil on tagasipöördumis- ja väljasaatmisalane kogemus väike. Kuna enamik tagasipöördumisi on seotud endise Nõukogude Liidu riikidega, siis eriti vähe on kokkupuuteid näiteks Aafrika, Aasia ning Lõuna-Ameerika riikidega. Samuti puuduvad Eestil kogemused väljasaatmisalaste ühisoperatsioonide osas. Seetõttu on väljasaatmisega tegelevatele ametnike teadmisi vaja tõsta just praktilise koolituse läbi, mis annaks võimaluse õppida uusi oskusi, vahetada kogemusi ning samaaegselt süvendada koostöösidemeid. Alltoodud koolitustega on plaanis alustada 2009.aastal, jätkukoolitused on plaanis ka programmi järgmistel aastatel.

Tagasipöördumise ning väljasaatmisega seotud ametnikud seisavad tihti silmitsi raskete olukordadega. Nendega toimetulekuks on vajalik ametnike psühholoogiliste oskuste arendamine, et osataks paremini hinnata nii enda kui tagasipöörduva isiku vajadusi ning toime tulla võimalike probleemidega.

<u>Meede</u>	<u>Rakendamise ajakava</u>	<u>Indikaatorid</u>		
		<u>Väljund</u>	<u>Tulemus</u>	<u>Mõju</u>
Koolituste korraldamine tagasipöördumise ja väljasaatmisega kokkupuutuvatele ametnikele	Psühholoogiliste ja praktiliste oskuste arendamise koolitused leiavad aset 2009-2010.a., hiljem toimuvad jätkukoolitused.	<ul style="list-style-type: none"> - U 50 tagasipöördumisega tegelevale ametnikule on korraldatud psühholoogilise oskuste arendamise koolitus; - Väljasaatmisega tegelevale 35 ametnikule on korraldatud väljasaatmisega seotud praktiliste oskuste arendamise koolitus. 	Teadmiste ja kogemuste suurenemine immigrantide tagasipöördumise toetamisel ja elluviimisel.	Tõhusam sunniviisilise ja vabatahtliku tagasipöördumise elluviimine.

4. KOOSKÕLA MUUDE VAHENDITEGA

Tagasipöördumisfondi Eesti mitmeaastane programm 2008-2013 on kooskõlas teiste siseriiklike ja EL-i vahenditega võttes arvesse Haagi programmis seatud eesmärke vabatahtliku tagasipöördumise valdkonnas. Mitmeaastases programmis ettenähtud tegevusi ei rahastata muudest EL vahenditest.

Mitmed mitmeaastases programmis toodud põhitegevused sisalduvad Siseministeeriumi poolt koostatud Siseministeeriumi valitsemisala arengukavas 2008-2011 (*edaspidi VAAK*), mis on kinnitatud siseministri 10.oktoobri 2007.a. käskkirjaga nr 121. Tegemist on dokumendiga, mis seab pikemaajalised poliitilised prioriteedid ning määrab ära ligikaudsed ressursid nende saavutamiseks. Arengukava eesmärk on kujundada organisatsiooni ühtne tulevikunägemus ning selle täitmine määratud ajavahemikul.

4.1. Eesmärk 1

Vabatahtliku tagasipöördumise soodustamine on ettenähtud Euroopa Pagulasfondi 2005-2007 mitmeaastases programmis, kus elluviidavate meetmetena on välja toodud järgmised tegevused:

- Vabatahtliku tagasipöördumise alane teabe jagamine ja sotsiaalne ning õiguslik nõustamine;
- Teabeedastus päritoluriigi või –piirkonna või endise elukohariigi olukorra kohta, sh töövõimaluste ning sotsiaalse heaolu kohta;
- Abistamine reisidokumentide hankimisel;
- Vahendajaks olemine kontakti loomisel sihtrühma kuuluva isiku ning tema päritoluriigi esindaja vahel;
- Abistamine taasintegreerumisel päritoluriigis (majutuse ja töökoha leidmisel, vajadusel rahaline abi ning koolitamine jms);
- Mittetulundusühingute ning teiste asutuste koolitamine aitamaks sihtrühma kuuluvaid isikuid vabatahtlikul tagasipöördumisel päritoluriiki.

Tulenevalt eelnevast oli eesmärgiks saavutada järgmist:

- teadlikkuse suurendamine varjupaigataotlejate ning isikute hulgas, kellele on keeldutud rahvusvahelist kaitset andmast, vabatahtliku tagasipöördumise võimalusest päritoluriiki;
- neutraalse, personaalse, sotsiaalse ja juriidilise nõustamisteenuse võimaldamine;
- motivatsiooni tõstmine sihtrühma hulgas vabatahtliku tagasipöördumise osas selle läbi, et neid aidatakse tagasipöördumise korraldamisel ning taasintegreerumisel, vajadusel ka rahaliste vahenditega;
- Vähemalt ühe isiku vabatahtlik tagasipöördumine päritoluriiki;
- Toetada riiklike ning valitsusväliste organisatsioonide suutlikkust selgitada sihtrühmale vabatahtliku tagasipöördumise olemust ning isiku õigusi.

Euroopa Pagulasfondist rahastati 2006. ja 2007.aasta vahenditest projekti "*Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja rahvusvahelise kaitse saanud isikute informeerimine, nõustamine ja abistamine tagasipöördumisel päritoluriiki*". Toetuse taotlejaks oli mõlemal aastal SA Eesti Migratsioonifond. Projektide raames viidi läbi järgmised tegevused:

- anti välja infovoldik „Vabatahtliku tagasipöördumise toetus varjupaigataotlejate ja rahvusvahelise kaitse saanud isikute kodumaale naasmiseks“ kolmes keeles (eesti, vene ja inglise keeles);
- loodi vabatahtliku tagasipöördumisalane interaktiivne infobaas www.migfond.ee/avr (eesti, vene ja inglise keeles);
- nõustati ligi 18 sihtgruppi kuuluvat liiget vabatahtliku tagasipöördumise võimaluste osas;
- maksti tagasipöördumistoetust ühele vabatahtlikult tagasipöördujale;
- tutvustati vabatahtliku tagasipöördumisteenus avalikkusele ja vastavatele ametkondadele.

VAAK 2008-2011 toodud meetmetest toetavad antud prioriteeti järgmised meetmed:

1. Migratsioonijärelevalve

Antud meetme osas on välja toodud muuhulgas järgmised tegevused:

- a) Eestis seadusliku aluseta viibivate välismaalaste tuvastamine ja nende Eestist lahkumise korraldamine.

Antud tegevuse vahetuks tulemuseks on seatud toimiv koostöö KOV asutuste, õppeasutuste ja majutusasutustega seadusliku aluseta riigis viibivate välismaalaste tuvastamiseks, toimiv koostöö tööandjate ja nende liitudega seadusliku aluseta töötamise ja töötamise võimaldamise tuvastamiseks ja tõkestamiseks. Samuti saavutada olukord, kus seadusliku aluseta riigis viibivad välismaalased on tuvastatud, nende suhtes on läbi viidud väärteomenetlus ja nende Eestist lahkumine on korraldatud.

- b) Koostöös pädevate asutustega ühisreidide läbiviimine välismaalaste seadusliku aluseta Eestis viibimise ja töötamise võimaldamise tuvastamiseks ja tõkestamiseks.

Antud tegevuse vahetuks eesmärgiks on saavutada olukord, kus seadusliku aluseta Eestis viibivad või töötavad välismaalased on tuvastatud, nende suhtes on läbi viidud väärteomenetlus ja nende Eestist lahkumine on korraldatud, samuti, et seadusliku aluseta töötamist või elukohta võimaldavad isikud on tuvastatud ja nende suhtes on läbi viidud väärteomenetlus.

- c) Täitemenetluste algatamine.

Eesmärgiks on, et otsuste täitmise tähtaegade jälgimine on tagatud ning et riikliku sunni rakendamiseks on avaldused kohtutäiturile õigeaegselt esitatud.

- d) Väljasaadetavate kinnipidamise korraldamine.

Tegevuse vahetuks tulemuseks on väljasaatmiskeskuse turvalise kinnipidamissüsteemi toimimine ning väljasaatmiskeskusesse paigutatud isikute omavolilise lahkumise tõkestamine.

2. Sisejulgeolekupoliitika ja partnerlus

Antud meetme osas on muuhulgas kavas järgmine tegevus:

e) Migratsiooni- ja piirivalvepoliitika kujundamine

Selle tegevuse tulemusena peavad migrantide rändetoetused olema Migratsioonifondi vahendusel õiguspäraselt välja makstud ning rände ja integratsiooniprotsesside toetamiseks peavad olema Migratsioonifondi korraldusel läbi viidud vähemalt 2 valdkondliku uuringut aastas

4.2. Eesmärk 2: ei kohaldu.

4.3. Eesmärk 3: ei kohaldu.

4.4. Eesmärk 4

VAAK 2008-2011 toodud meetmetest toetab 4.prioriteeti järgmine:

1. Õppetöö

Antud meetme osas on muuhulgas välja toodud järgmine tegevus:

a) täiendõppe läbiviimine

Tegevuse eesmärgiks on sisejulgeoleku valdkonna erialade ülese täiendkoolitussüsteemi loomine ja rakendamine aastaks 2010.

5. STRATEEGIA RAKENDAMISE RAAMISTIK

5.1. Programmi avaldamine

Mitmeaastane programm avaldatakse Siseministeeriumi kodulehel (www.siseministeerium.ee) peale selle heakskiitmist Vabariigi Valitsuse (VV otsuse tegemise protsessi on võimalik jälgida VV kodulehel) ja Euroopa Komisjoni poolt. Vastutav asutus edastab heaks kiidetud mitmeaastase programmi ametliku kirjaga potentsiaalsetele toetuse saajatele ning viisapoliitika ja piirivalvega tegelevatele asutustele teavitamiseks neid Euroopa Komisjoni poolsest mitmeaastase programmi heakskiidust.

5.2. Partnerluse printsüübi rakendamine

Tagasipöördumisfondi Eesti poolne vastutav asutus, Siseministeeriumi migratsiooni- ja piirivalvepoliitika osakond, koostab mitmeaastase programmi ja esitab selle Euroopa Komisjonile. Programmi koostamise käigus konsulteeritakse partneritega ja potentsiaalsete toetuse saajatega (Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Piirivalveamet, Politseiamet, SA Eesti Migratsioonifond, IOM).

Mitmeaastase programmi kavand saadetakse konsultatsiooniks kaasatud ministeeriumitele ning Euroopa Komisjonile, misjärel kavand esitatakse Vabariigi Valitsusele heakskiitmiseks.

Aastaprogrammide koostamisel järgitakse sarnast praktikat. Aastaprogrammi koostamisel konsulteeritakse partneritega, potentsiaalsete toetuse saajatega ning vajadusel teiste määratud asutustega (Siseministeeriumi siseauditi osakond, Rahandusministeeriumi Euroopa Liidu maksete osakond kui sertifitseerimisasutus).

Teabe vahetus partnerite ja siseriiklike asutuste vahel toimub kogu programmi rakendamise perioodi vältel (sh muudatused mitmeaastases programmis, aastaprogrammides).

6. RAHASTAMISKAVA

6.1 Ühenduse toetus

6.1.1. Tabel 1

Mitmeaastane programm - rahastamiskava								
Tabel 1: Ühenduse toetus								
Liikmesriik: EESTI								
Fond: TAGASIPÖÖRDUMISFOND								
<i>tuhandetes eurodes, jooksevhindades</i>	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	KOKKU
Eesmärk 1: Tagasipöördumise haldamine Eestis	0	444	320	320	336	342	347	2 109
Eesmärk 2: Liikmesriikide vahelise koostöö tõhustamine	0	0	65	64	68	69	70	336
Eesmärk 3:	0	0	0	0	0	0	0	0
Eesmärk 4: Tagasipöördumist käsitlevate EL-i ühiste standardite edendamine	0	0	64	65	67	70	69	335
Eesmärk 5:	0	0		0	0	0	0	0
Eesmärk 6:	0	0		0	0	0	0	0
Tehniline abi	0	66	66	66	51	51	52	352
KOKKU	0	510	515	515	522	532	538	3 132

6.1.2. Märkused arvnäitajate/suundumuste kohta

Ühenduse toetus ning kaasfinantseerimise summad perioodiks 2009-2013 on hinnangulised (alus: SOLID/2007/25).

6.2 Üldine rahastamiskava

6.2.1. Tabel 2

Multiannual Programme - Draft Financial Plan								
Tabel 2: Üldine rahastamiskava								
Liikmesriik: EESTI								
Fond: TAGASIPÖÖRDUMISFOND								
<i>tuhandetes eurodes, jooksevhinnad</i>	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOTAL
Ühenduse toetus	0	510	515	515	522	532	538	3 132
Avaliku sektori eraldised	0	170	172	172	174	177	179	1 044
Erasektori kaasfinantseering	0	0	0	0	0	0	0	0
KOKKU	0	680	687	687	696	709	717	4 176
% Ühenduse toetusest		75,00%	74,96%	74,96%	75,00%	75,04%	75,03%	75,00%

6.2.2. Märkused arvnäitajate/suundumuste kohta

Ühenduse toetus ning kaasfinantseerimise summad perioodiks 2009-2013 on hinnangulised (alus: SOLID/2007/25).

[vastutava isiku allkiri]